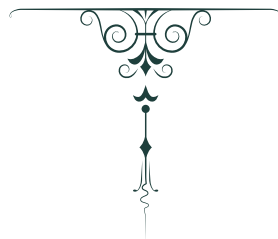

ԱՐԵՎԵԼԻՔ-ԱՐԵՎՄՈՒՏԻՔ
ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

EAST-WEST
SERIES

Նվիրվում է Հովհաննես Թումանյանի
ծննդյան 145-ամյակին
Dedicated to the 145th Anniversary of
Hovhannes Toumanian's Birth

Հովհաննես Թումանյան
Hovhannes Toumanian
1869-1923

ԵՐԵՎԱՆ 2014 YEREVAN

Պատկերագարդ ալբոմը, ըստ ժամանակագրության, ներկայացնում է Հովհ. Թումանյանի կյանքի և գործունեության, նրա շրջապատի և ժամանակաշրջանի հիմնական դրվագները: Պատկերագրքում օգտագործված են Թումանյանի պատվերով Գարեգին Երիցյանի հեղինակած երկու էքսլիբրիս:

The Album represents key episodes of Hovhannes Toumanian's life and activity in a chronological order; it describes the epoch and the ambiance he lived in. Two exlibris ordered by Toumanian to artist Garegin Yeristian have been used in the design of the Album.

Պատկերագիրքը կազմեցին՝

Նարինե Թուխիկյան-Խաչատրյանը

Անի Եղիազարյանը բ.գ.թ

Սուսաննա Ադամյանը

Մարինե Բաղդասարյանը

Թամար Արամյանը

Թարգմանչական կազմ՝

Արմինե Թերզյան

Արմեն Վարոսյան

Գոհար Մելիքյան

Edited by:

Narine Toukhikian-Khachaturian

Ani Yeghiazarian phd

Susanna Adamian

Marine Baghdasarian

Tamar Aramian

Translations:

Armine Terzian

Armen Varosian

Gohar Melikian

Գրաֆիկական ձևավորումը և էջադրումը՝

Հելլեն Երեմյանի

Grafic design and page proof:

Hellen Yeremian

Նախաբան

Ընթերցասեր հասարակությանը ներկայացվող այս հատորը Հովհ. Թումանյանի երևանյան թանգարանի գիտաշխատողների համեստ և չնչին նվերն է Մեծ Հային՝ ծննդյան 145-ամյակի կապակցությամբ: Չնայած որ ինքը՝ հոբելյարը, միշտ հեգնաբով է վերաբերվել հոբելյաններին և դրանց շուրջ բարձրացող աղմուկներին: Մենք փորձել ենք լուսանկարների, փաստաթղթերի, վավերագրերի, հուշագրությունների միջոցով վերակերտել Հովհ. Թումանյանի կարճատև, բայց լեցուն կյանքը՝ անձնական, ընտանեկան, ազգային, քաղաքական, գրական, ընկերական տեսանկյուններից: Բազմաթիվ լուսանկարներ, վավերագրեր և այլն, տպագրվում են առաջին անգամ: Պատկերագրքի կազմման աշխատանքներին անշահախնդրորեն օժանդակելու համար խորին երախտագիտություն ենք հայտնում Ե. Չարենցի անվան Գրականության և Արվեստի թանգարանին, Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանին, Հայաստանի Ազգային Արխիվին, Հայաստանի Ազգային Գրադարանին, Հայկական հարտարապետությունն ուսումնասիրող հիմնադրամին:

Անշուշտ մեզ՝ բոլորիս հայացնելու և մարդացնելու համար Թումանյանի ներդրած բոլոր ջանքերը հնարավոր չեղավ ներկայացնել անգամ այս հաստատվոր գրքի մեջ: Բայց սա առաջին քայլն է, որին պիտի հաջորդեն նորերը և ավելի համարձակները: Պատկերագիրքը թեև կազմված է ժամանակագրությամբ, այնուամենայնիվ, որոշ բաժիններ կամ ենթաբաժիններ խմբավորված են թեմատիկ առանձնահատկությամբ՝ շրջանցելով ժամանակագրական ընթացքը: Պատկերագիրքն ունի հինգ հավելված՝ «Հովհ. Թումանյանի անձնական գրադարանը», «Գեղեցիկ և բացառիկ իրերի սիրահարը», «Կերպարվեստի անձնական հավաքածուից», «Հովհ. Թումանյանի այրին», «Հովհ. Թումանյանի զավակները» լուսանկարչական շարքը: Ընթերցողներին մաղթում ենք հանելի ժամանց և նորանոր փաստերի արձանագրում: Դրանք կօգնեն կոտրել Մեծ Հայի մասին եղած կարծրատիպերը: Ազատվելով դրանցից՝ մեզնից յուրաքանչյուրը ավելի կմոտենա իր Թումանյանին:

Foreword

This volume is a humble contribution by the staff of Hovhannes Toumanian Museum to the Great Armenian on the occasion of his 145th anniversary. He, the jubeliar himself always referred to anniversaries and related bustle with irony. With the help of photographs, documents and memoirs we have tried to reconstitute H. Toumanian's short but filled life with its personal, family, national, political, literary dimensions. Many of photographs and evidences are published for the first time in this Album. We express our deep acknowledgement to the Y. Charents Art and Literature Museum, Mashtots Matenadaran, National Archive of Armenia, National Library of Armenia, Research on Armenian Architecture Foundation for their valuable help in creating this Album.

Even in such a thick volume it was indeed not possible to entirely represent Toumanian's tremendous efforts in making all of us more Armenian and more human. However this is just the first step which will be followed by new and more daring ones. The Album has chronological structure but some of its chapters are compiled by themes irrespective how they are dated. The Album has five appendixes: 'Hovhannes Toumanian's Personal Library', 'The Lover of Beautiful and exclusive Things', 'From personal collection of paintings', 'Hovhannes Toumanian's widow' and 'Hovhannes Toumanian's Children'. We wish you pleasant reading and interesting discoveries that will help overcome many stereotypes about the Great Armenian. Once we have got rid of those we will get closer to our Toumanian.

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ
HOVHANNES TOUMANIAN

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

«Մեր տոհմը Լոռու հին ազնվական տոհմերից մեկն է: Իր մեջ ունի պահած շատ ավանդույթներ: Այդ ավանդույթներից երևում է, որ նա եկվոր է, բայց պարզ չի, թե որտեղից: Թե եկվոր է՞լ է, անհերքելի հիշատակները ցույց են տալիս, որ նա վաղուց է հաստատված Լոռու Դսեղ գյուղում»:
Հովհաննես Թումանյան

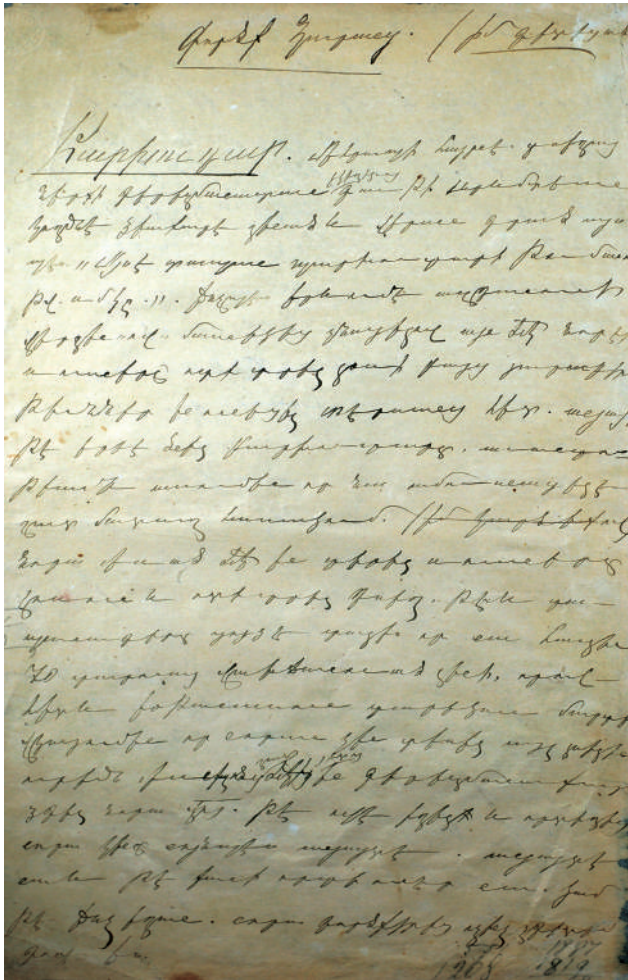
'Our family is one of the old, noble families of Lori. We keep many traditions. Our legends suggest that we have been incomers but it is not clear from where. Even so, undeniable memories tell us that we have settled in the village of Dsegh of Lori very long ago.'
Hovhannes Toumanian

Հովհ. Թումանյանի կազմած տոհմաճառը
Genealogical tree drawn by H. Toumanian

HOVHANNES TOUMANIAN

Տոհմի անվանումները

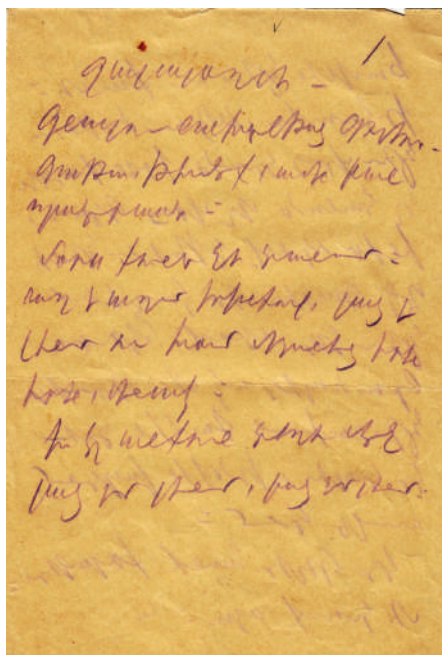
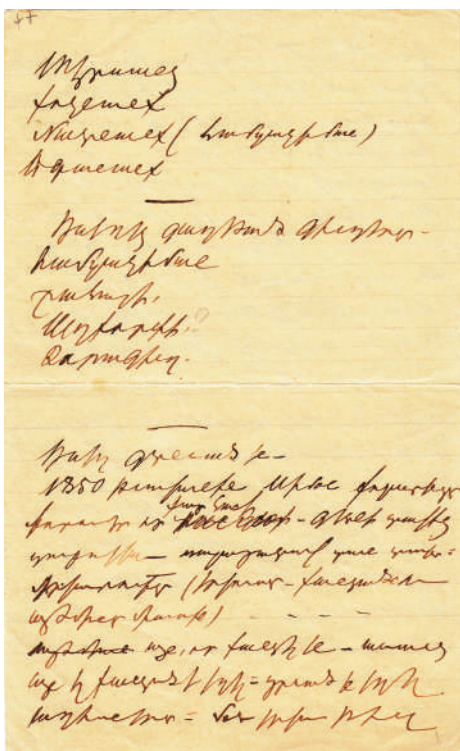
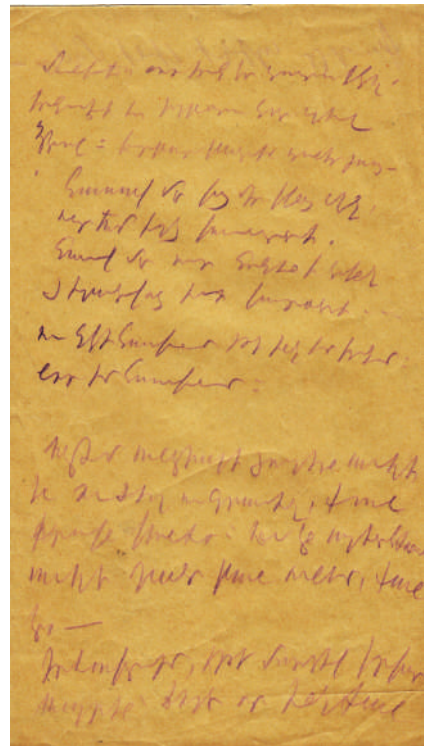

- Թումանյանք
- Տերսանք
- Սուլեյմանյանք
- Մեհրապանք
- Յուզբաշոնք՝ իբրև պատվանուն
- Ղուզղունի
- Լուսավորչի ազգ. դորա պատճառը Լուսավորչի նշխարն էր, որ գտնվում էր երկար ժամանակ նոցա տանը:

The names of the clan

- Toumaniank
- Tersank
- Suleymanank
- Mehrapank
- Yuzbashonk (as honorary name)
- Ghuzghuni
- The Illuminator's Clan as a relic from Illuminator was kept in their house for a long time.

Փորձք հարանց
Gortsk Harants
(Deeds of our ancestry)

Ինքնակենսագրական նոթեր (պատճիկներ)
Autobiographical notes (fragments)

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

Մամիկոնյանների տոհմանշանը
Բարձրաքաշ Ա.Գրիգոր վանքի պատին
The Mamikonians' coat of arms on the wall of the
Bardzrakash St. Gregory monastery

Հովհաննես Քաջագունու (Իգիթխանյան,
Տեր-Հովհաննիսյան)
գրականագետ, հարտարապետ,
Հայաստանի առաջին հանրապետության
առաջին վարչապետ
1868-1938
Hovhannes Kajaznuni
(Igitkhanian, Ter-Hovhannisian)
literary critic, architect,
the first prime minister of Armenia

«...երբ Թումանյանք, այսպես ասած անցան իրանց
փոքրիշատե բարձր դիրքից, կտրվեցան և ամուսնական
հարաբերություններն և ազնվատոհմ համայնքի հետ, և
հարսնացուներ այնուհետև ստանում էին ստոր, և թող ասեմ,
շատ ստոր գերդաստաններից. գանձուհիները միանգամայն
փոխեցին Թումանյանի տան առույգ, հսկա և արի սերունդը
գանձանների. ուժգնապես նպաստեց այս բանը Թումանյան
տան անկմանը թե՛ բարոյապես և թե՛ ֆիզիկապես...
...այն օրվանից, որ հեռացրին, ընծայեցին Սանահնու թե
Հաղպատու վանքին Տերսանց սուրբ սյուն կոչված սյան մեջ
գտնված մասունքն (նշխար), Գրիգոր Լուսավորչի նկույթն,
այն օրից հետո Տերսանց տան մեջ տեղի ունեցան շատ
թշվառություններ»:

Հովհ. Թումանյան

«Գործք հարանց», (հատված հոդվածից)

‘...when the Toumanians were deprived of their somewhat
high status, their marriage relations with the noble society also
dwindled, and they had to marry women from low, let me say,
very low families. Dwarfish women totally changed the robust
and giant genus of the Toumanians into pigmies. This resulted in
the fall of the house of Toumanians both morally and physically...
...the day when the relic – the little finger of Grigor the
Illuminator – that was kept in the pillar called Tersants Sacred
Column was bestowed to the Sanahin or Haghpat monastery, that
day on many misfortunes happened to the house of Tersants.’

H. Toumanian

‘Gortsk harants’, (excerpt from the article)

«Զգիտեմ, կար արդյոք որևէ պատմական նշմարտություն
այդ «Հին գրույցների մեջ»: Գրագ կգամ, որ չգիտեր նաև
ինքը՝ Թումանյանը: Բայց գիտեմ հաստատ, որ ազնիվ
լինելու համար Ամենայն հայոց բանաստեղծ Օհանես
Թումանյանը ոչ մի կարիք չունեի Մամիկոնյաններից կամ
նույնիսկ Նաբուգոդոնոսոս արքայից սերվելու: Նա ինքը
ազնիվ էր ոտից գլուխ, ազնիվ էր այն իսկական, լիակշիռ
ազնվությունով, որը տալիս է մարդուն նուրբ ու վեհ հոգին,
բարձր միտքը, լայն սիրտը ու մեծ գործը»:

Հովհ. Քաջագունու հուշերից

‘I do not know if there is any historical truth in those ‘Old
Stories’. I bet Toumanian himself did not know. But I know for sure
that to be ‘noble’ the Poet of All Armenians Ohannes Toumanian
did not need to be descending from the Mamikonians or even
from king Nabugodonosor. He himself was noble from head to
toe; he was noble with the kind of nobility that comes from one’s
tremendous and gentle soul, broad mind, big heart and great deeds.’

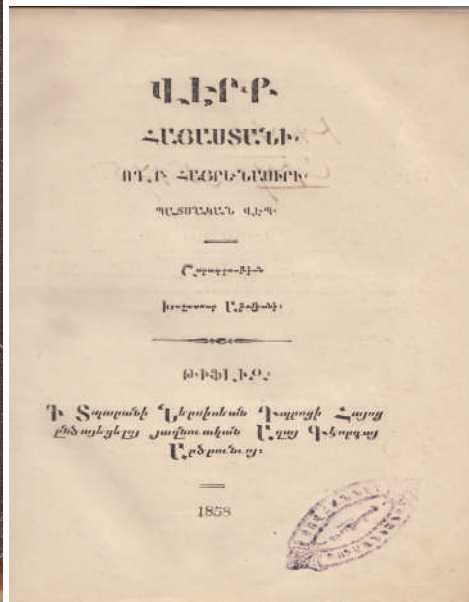
H. Kajaznuni, memoirs

HOVHANNES TOUMANIAN

Խաչատուր Աբովյան
գրող, մանկավարժ, հասարակական գործիչ,
արևելահայ աշխարհաբար գրականության հիմնադիր
1809-1848

Khachatour Abovian
famous writer, educator, public figure,
founder of East Armenian modern literature

Խ. Աբովյանի «Վերբ Հայաստանի»
վեպի առաջին հրատարակություն,
1858
Kh. Abovian, the first publication
of the novel 'The Wounds of Armenia',
1858

«Օհաննեսի նախահայր պապը Լոռվա ձորերի և անտառների
նահապետ քաջ Հովակիմն է՝ Մեհրաբյան-Թումանյան Հովակիմը,
որի մասին հոմերական ոճով գրում է Խ. Աբովյանը»:

Ավետիք Իսահակյանի հուշերից

‘Ohannes’s ancestor was brave Hovakim, Mehrabian-Toumanian
Hovakim, the patriarch of gorges and forests about whom Kh. Abovian
has written in an epic style.’

Avetik Isahakian, memoirs

